

УДК 159.9

АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ольга БАКЛИЦЬКА, Наталія СТЕПАНЧЕНКО, Роксолана СІРКО

Львівський державний університет фізичної культури

Анотація. В статті аналізуються проблеми підготовки практичних психологів у спеціалізованих навчальних закладах; розглядається зміст навчальних програм із загально-теоретичних та практичних дисциплін.

Автори характеризують основні проблеми навчального процесу; зміст дисциплін та структура діяльності практичного психолога.

Ключові слова: професійна підготовка, практична психологія, зміст навчальних програм, структуру особистості спеціаліста.

Постановка проблеми. У сучасному трансформаційному періоді соціально-економічного розвитку держави суттєво посилюються вимоги до професійної підготовки майбутніх спеціалістів. Розв'язання цієї проблеми потребує пошуку нових підходів до організації навчального процесу і обґрунтування умов фахового навчання. Особливо це стосується майбутніх психологів, професійне становлення яких перебуває у стані концептуального переосмилення, оскільки традиційні інформаційно-фронтальні форми навчання не забезпечують повної і суцільної ефективності світоглядної та професійної підготовки, яка вимагає ґрунтовних фахових знань та вмінь, високого інтелектуального розвитку, готовності до ефективного розв'язання проблемних ситуацій, здатності до професійного самовдосконалення. У цьому зв'язку комплексність проблеми визначила широту її дослідження філософами, соціологами, психологами, педагогами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз теоретичних надбань з проблеми формування фахівця-психолога показав, що багато її аспектів досить плідно опрацьовуються в психолого-педагогічній літературі [1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9]. Так, встановлено взаємозв'язок наукової та практичної психології з іншими галузями знань, розроблені теоретичні засади практичної психології як галузі професійної діяльності, посилено вивчається особистість практичного психолога, його види діяльності, функції соціально-психологічної служби в закладах освіти та народного господарства [2, 4, 5, 6, 9]. У той же час недостатньо визначені особливості фахової підготовки психологів, не розкрита роль суспільних дисциплін у формуванні світоглядної культури майбутніх фахівців. Потребує змістовного уточнення вихідне поняття „професійна підготовка”, структура цього феномену; не визначений комплекс організаційно-методичних умов його становлення. Не розроблені розвивальні технології, підручники та посібники з проблемних і розвивальних лекцій, ігрових дискусій, творчих і практичних завдань, активізаційні рефлексивні методики самопідготовки до практичних занять із базових дисциплін. Не підготовлені навчально-методичні матеріали щодо формування світоглядної та психологічної культури майбутніх психологів; методичні рекомендації з організації процесу формування спеціалістів. Тому актуальність та практична значущість проблеми, її недостатня висвітленість у науковій літературі зумовили вибір теми цього дослідження.

Мета дослідження. Метою дослідження є аналіз відомих форм та організаційно-методичних умов підготовки спеціалістів-психологів.

Завдання дослідження. Проаналізувати навчальні програми з фахових дисциплін процесу підготовки психологів, які формують їх готовність до професійно-компетентної, духовно і соціально спрямованої діяльності в усіх сферах життя особистості.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань були використанні методи системно-структурного аналізу, спрямовані на вивчення і узагальнення досвіду роботи факультетів вищих навчальних закладів, які готують практичних психологів, у тому числі університету безпеки життєдіяльності людини та державного університету фізичної культури м. Львова.

Результати дослідження. Нормативно-законодавчою базою організації навчального процесу на відділеннях і факультетах психології вищих навчальних закладів є Закони України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, „Концепція національного виховання”, Постанови Кабінету Міністрів України та Укази Президента України про основні напрямки формування вищої освіти та реорганізацію навчального процесу.

Аналіз філософської, культурологічної, психологічної та педагогічної літератури засвідчив, що у визначенні поняття фахова підготовка не існує єдиного підходу [2, 4, 8]. Узагальнивши різні точки зору, можна визначити фахову підготовку психолога як якісний процес професійного становлення особистості, в результаті якого вона набуває фундаментальних знань, вмінь і навичок з обраної спеціальності та комплекс індивідуально-психологічних особливостей, які детермінують її психологічну придатність до системи спеціальностей на пряму „людина-людина”. Так, аналізуючи сутність професійної діяльності психолога потрібно враховувати її зміст, організацію, засоби, часові характеристики, напруженість праці, науково-дослідницькі аспекти. Психологічними умовами формування професійного психолога виступають його знання, уміння, здібності, система мотивів, ставлення до професії, уявлення про неї, комунікативні та прогностичні здібності.

На підставі функцій практичного психолога, до його особистості ставляться високі вимоги, зокрема, наявність академічної освіти, високий розвиток сенситивної інтуїції та науковий склад мислення, що дозволить йому працювати з документами, розробляти програми і методики, здійснювати регулярні психологічні обстеження, займатися психопрофілактикою та психокорекцією, реалізувати психологічні технології. Тому комплексне проектування навчального процесу повинно містити засвоєння фахових дисциплін, які формують дослідницько-пізнавальні навички, а також широкий спектр природничих і гуманітарних наук, які спрямовані на розвиток і саморозвиток особистості, забезпечення умов становлення її творчих здібностей. У зв'язку з цим, освітньо-професійна програма з підготовки практичного психолога містить як цикл професійної і практичної підготовки, так і цикли природничо-наукової, гуманітарної та соціально-економічної підготовки. Так, потужно світоглядне навантаження мають такі дисципліни, як історія України; українська та зарубіжна культура; філософія; релігієзнавство; економіка; менеджмент та маркетинг; політологія; основи права; соціологія; іноземна мова; етика; основи екології. Ці науки озброюють майбутнього спеціаліста знанням соціально-економічних законів, розвивають управлінські уміння та навички, дають можливість прогнозувати соціальні процеси. До того ж загально-теоретичні дисципліни формують загальну культуру майбутнього фахівця, його креативне мислення та рівень інтелекту.

Природничо-наукова підготовка психологів забезпечується за рахунок психологічних дисциплін, які дадуть загально-психологічні знання. До них належать загальна та експериментальна психологія; історія психології; методологічні та теоретичні проблеми психології; порівняльна психологія; вікова психологія; психофізіологія.

У змісті навчальних дисциплін цього напрямку на понятійно-аналітичному рівні, на основі нових теоретичних та методичних розробок розкриваються загальні закономірності і механізми психічної діяльності; основні психічні факти та явища; рівні психіки; умови становлення і психічного розвитку особистості; її потенціальні вікові та індивідуальні особливості; психічні потенціали; основні принципи психологічної науки; методи її дослідження; психічні процеси, стани та властивості; основні напрямки сучасної психології; засоби розвитку психіки; сутність психічної діяльності та психомоторики; джерела людської активності.

Експериментальна психологія на основі сучасних уявлень про психіку озброює майбутніх спеціалістів конкретними навичками психодіагностичних засобів; різними видами

педагогічних практик, що дозволить зрозуміти психологічні механізми взаємодії особистості та використати щодо неї активні методи впливу.

Тематичний зміст цієї дисципліни містить проблеми становлення та розвитку експериментальних методів; структуру наукового дослідження та етичні принципи його проведення; процедуру і основні характеристики психологічного експерименту, його типи; психологічне вимірювання, кореляційне дослідження, інтерпретацію і подання результатів.

Програма з історії психології як науки про зародження та етапи її розвитку розкриває її зв'язок із природничо-науковими дисциплінами та майбутні перспективи. Так, змістовний матеріал передбачає: вивчення її предмету; методологічних принципів; психологічні вчення та психологічні школи Стародавнього Сходу, античних часів, Русь-України, епохи Середньовіччя та Відродження; розвиток психології в Новий час. Значна увага приділяється асоціативному та етнічному напрямкам психології; теоріям структуралізму та функціоналізму; біхевіоризму; гештальтпсихології; глибинній психології та психоаналізу; гуманістичній, генетичній та когнітивній психології. Глибоко аналізується сучасна психологічна наука в Україні. Вивчаються вікові особливості особистості; кризові періоди; рушійні сили та чинники її розвитку.

Важливою складовою професійної підготовки практичного психолога є її соціально-психологічний аспект. Тому соціальна психологія як навчальна дисципліна уведена в навчальні плани. В змісті науки аналізуються: предмет; завдання; методологія і методи соціальної психології, чинники та спонукальні сили соціальної поведінки; проблеми соціальних і особистісних взаємодій та комунікацій; психологічні феномени, що виникають у групах, їх конструктивні та деструктивні чинники.

У результаті набутих знань у процесі вивчення дисциплін майбутній фахівець на предметно-теоретичному рівні зможе аналізувати психічні явища та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між ними, добирати відповідні методики і тести для їх діагностики та використовувати необхідні методи корекції.

Математичні уміння та навички формують математична статистика та математичні методи в психології; теорія імовірності; основи інформатики та застосування ЕОМ у психології.

Знання студентів із біолого-природничих дисциплін забезпечують такі предмети, як анатомія та еволюція нервової системи; фізіологія центральної нервової системи та вищої нервової діяльності; антропологія; основи демографії; основи безпеки життєдіяльності та валеології; основи медичних знань.

Одним із пріоритетних напрямків практичного психолога є його діагностико-прикладна діяльність, яка спрямована на формування знань, вмінь і навичок із психодіагностики та психокорекційної роботи. Вирішення цих проблем забезпечує цикл дисциплін професійної та практичної підготовки. Надають знання і їх реалізацію такі предмети: вступ до спеціальності; педагогічна психологія; практикум з психології; основи психологічного консультування; основи психокорекції.

Поєднання теоретичної психології з психологією практичною забезпечує навчальна дисципліна „Основи психологічного консультування”. Вивчення цього предмету формує професійну компетентність психологів; навички проведення психологічних консультацій у всіх галузях виробництва та в соціальній сфері. У навчальному матеріалі аналізується проблеми теорії і практики психологічного консультування; його напрямки і концепції; стратегії і техніки консультативної допомоги; підготовка консультантів. Значна увага приділяється кризовому психологічному консультуванню та його стратегіям; розглядаються поняття життєвої кризи і методики психологічної експертизи.

Знання і навички із застосування психокорекційних методик і технологій; психокорекційних теорій і практик забезпечує курс „Основи психокорекції”. У змісті цієї навчальної дисципліни глибоко аналізуються такі основні напрямки психокорекційної практики, як психодинамічний; гуманістичний; поведінковий; когнітивний; трансактний аналіз і гештальттерапія; психосинтез та позитивна психотерапія; нейролінгвістичне програмування. Особливо

актуальним є вивчення методів практичної корекції, в тому числі ігротерапії; арттерапії; засобів поведінкової корекції.

Курс „Практикум з психології” призначений для підготовки спеціаліста, який зможе, маючи теоретичні знання і вміння, використовуючи методи дослідження, працювати в системі профвідбору, бізнесу, менеджменту, клініко-консультативної служби; забезпечувати психологічний супровід діяльності, пов’язаної з екстремальними ситуаціями. Передбачається вивчення методології емпіричних досліджень; процедури отримання і способу отримання даних; діагностики особливостей нервової системи, психічних станів, когнітивної та Емоційно-мотиваційної сфери, міжособистісних відносин у сім’ї і групі; технології оцінювання особистості.

Серед питань, пов’язаних з дослідженням сутності людини, її психологічним формуванням, особливе місце посідає проблема актуальних психічних станів. Тому практичний психолог повинен бути озброєний засобами корекції та управління психічними станами особистості. Дослідження психоемоційного стану здійснюються насамперед представниками клінічно-орієнтованих дисциплін, у зв’язку з чим освітньо-професійна програма має містити такі медико-психологічні науки, як патопсихологія; психіатрія. В змістовних програмах цього аспекту подані проблеми, що розкривають зміни в структурі особистості при різноманітних захворюваннях; чинники, що їх детермінують; структуру медичної етики і деонтології; типи ставлення до хвороби та її психологічний генез.

У навчальних планах спеціальних вищих навчальних закладів передбачається вивчення предметів, які сформуєть практичні уміння фахівця до конкретної діяльності. Враховуючи особливості багатьох аспектів діяльності практичного психолога, набувають актуальності такі дисципліни та спецкурси, як психологія спорту; практикум з психології; психолого-педагогічні особливості роботи з неповносправними; психологічна підготовка спортсмена; специфіка роботи психолога в спортивних командах і молодіжних організаціях; психологія конфлікту та спілкування; екстремальна психологія; юридична психологія.

Висновок

Професійна підготовка фахівця-психолога забезпечується дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного та природничо-наукового циклів, які формують за рахунок знань, умінь та навичок професійну готовність спеціаліста. Зміст навчальних програм з основних предметів забезпечує діагностико-прикладну, корекційну та освітницьку діяльність психолога-практика.

Список літератури

1. Основи практичної психології : підручник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелєва [та ін.]. – К. : Либідь, 1999 – 536 с.
2. *Абрамова Г. С.* Введение в практическую психологию. – М. : Наука, 1995. – 307 с.
3. *Дубровина И. В.* Школьная психологическая служба : вопросы теории и практики. – М. : Изд-во МГУ, 1991 – 202 с.
4. *Зязюн І. А.* Філософія свідомого і несвідомого у професійній освіті / Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти : наук.-метод. зб. / ред. кол. І. А. Зязюн [та ін.]. – К., 1994. – 384 с.
5. Руководство практического психолога : психическое здоровье детей и подростков в контексте психологической службы. – М. : Наука, 1995. – 205 с.
6. *Гладкова В. М.* Професійна орієнтація : навч. посіб. – Л. : Новий світ. – 2007. – 160 с.
7. Рабочая книга практического психолога : пособие для специалистов, работающих с персоналом под. ред. А. А. Бодальова, А. А. Деркача, Л. Г. Лаптева – М. : Изд-во Института психотерапии, 2001. – 460 с.
8. *Сургут Н. А.* Психодіагностика професійної придатності майбутнього практичного психолога : дис...канд. психолог. наук : 19.00. 07. – К., 2003. – 248 с.
9. Практикум по общей экспериментальной и прикладной психологии : учеб. пособие / В. Д. Балин [и др.], под. общей ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. – СПб. : Питер, 2000. – 560 с.

**АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ ПОДГОТОВКИ ПРАКТИЧЕСКИХ ПСИХОЛОГОВ
В СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ****Ольга БАКЛИЦКАЯ, Наталия СТЕПАНЧЕНКО, Роксолана СІРКО***Львовский государственный университет физической культуры*

Аннотация. В предлагаемой статье анализируются программы подготовки практических психологов в специальных учебных заведениях; обосновываются требования к предметному содержанию.

Авторы раскрывают роль дисциплин гуманитарного, социально-экономического, естественного и профессионально-практического циклов в учебном процессе.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, практическая психология, научно-методическое обеспечение, содержание учебных программ, функции практического психолога.

**CONTENT ANALYSIS OF PRACTICAL PSYCHOLOGISTS TRAINING
IN SPECIALIZED EDUCATIONAL INSTITUTIONS****Olha BAKLYTSKA, Nataliya STEPANCHENKO, Roksolana SIRKO***L'viv State University of Physical Culture*

Annotation. The article deals with the problem of practical psychologists training in specialized educational institutions; the content of the syllabus in general theoretical and practical disciplines has been considered.

The authors give characteristics of the main problems of learning process, the content of the disciplines and the structure of practical psychologist's activity.

Key words: professional training, practical psychology, content of the syllabus, structure of specialist's personality.